

УДК 811.111'326:14
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/03>

Баланик І. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

Статтю присвячено дослідженню труднощів і способів перекладу суспільно-політичних реалій української та англійської мов. У статті надається визначення понять «реалія», «суспільно-політична», з'ясовуються види суспільно-політичних реалій, а також аналізуються труднощі та способи перекладу україномовних суспільно-політичних реалій засобами англійської мови, та навпаки.

Реалія є одиницею на позначення об'єкту, предмету, явища, типового лише для певної нації, народу, етносу, відсутніх в іншому. Це пояснює той факт, що подібні одиниці практично не мають еквівалентів у інших мовах. Суспільно-політичні реалії є засобами номінації національно-маркованих понять суспільно-політичної дійсності представників певного народу, нації, етносу. Суспільно-політичні реалії позначають адміністративно-територіальний устрій тієї чи іншої країни, її населені пункти та їхні частини, органи та носії влади, політичні організації, політичні та громадські організації, блоки, рухи, події, політичних і громадських діячів тощо.

Поширеними способами перекладу україномовних суспільно-політичних реалій англійською мовою є транскодування, транслітерація. Переклад означених реалій може здійснюватися також за допомогою калькування, лексичних відповідників за умов їх наявності в мові перекладу. Використання відповідників є доречним за умови, якщо реалія є відомою іншомовному реципієнтові. Україномовні реалії перекладаються також шляхом опису та комбінованим способом, коли описовий переклад подається в дужках поряд із транскодованим варіантом. Подібний комбінований спосіб перекладу застосовують у тому випадку, якщо транскодована реалія не є зрозумілою іншомовному реципієнтові. Переклад англійськомовних суспільно-політичних реалій здійснюється українською мовою за допомогою транслітерації, транскрипції, калькування, описово і шляхом наближеного перекладу.

Ключові слова: англійська мова, українська мова, суспільно-політична реалія, способи перекладу, транскодування, транслітерація, описовий переклад, наближений переклад.

Постановка проблеми. Специфічні риси культури та побуту відображені в культурно маркованих словах або словах-реаліях, які містять у собі інформацію про країну, її народ, його традиції, звичаї тощо. Поняття «реалія» аналізували болгарські науковці, автори книги «Неперекладне в перекладі» (1980 р.), С. І. Влахов і С. П. Флорін, які розуміли його як «слово чи словосполучення на позначення об'єктів, предметів, які є чужими іншому, але характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) певного народу» [4 с. 438]. Науковці зазначали, що реалії, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а отже, не можуть бути перекладені як загальноновживана лексика.

Постановка завдання. Незважаючи на існування значної кількості досліджень реалій

у перекладознавстві [див., напр. 1–4], ще й дотепер недостатньо вивченими в лінгвістичному та перекладацькому аспекті є суспільно-політичні реалії, що й визначає мету наукової розвідки. Її завданнями у зв'язку з цим є визначення понять «реалія», з'ясування видів суспільно-політичних реалій, а також виявлення труднощів і способів перекладу україномовних суспільно-політичних реалій засобами англійської мови, та навпаки.

За визначенням Г. Д. Томахіна, реалії є назвами предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, іменами національних і фольклорних героїв представників певної нації [8, с. 5]. Подібні одиниці належать до безеквівалентної лексики. Безеквівалентними є такі мовні засоби, що слугують засобами позначення понять,

відсутніх в іншій мові й культурі, які зазвичай не мають еквівалентів у інших мовах [9, с. 12].

Натепер у науковій лінгвістичній літературі не існує єдиної загальноприйнятої класифікації суспільно-політичних реалій. До них відносять ті, що позначають адміністративно-територіальний устрій тієї чи іншої країни, її населені пункти та їхні частини, органи та носіїв влади, політичні організації, політичні та соціальні рухи, політичних діячів, звання, ступені, титули, звання, стани, касти [3, с. 107].

Основними видами суспільно-політичних реалій також вважаються:

- 1) назви політичних партій, блоків, громадських організацій;
- 2) одиниці позначення особливостей державного устрою;
- 3) назви міст, областей, обласних центрів;
- 4) назви суспільно-політичних рухів, подій, їхніх учасників тощо [4, с. 132].

Адекватний переклад подібних одиниць передбачає врахування їхнього денотативного та конотативного значення, структурних особливостей, контексту використання. Першою умовою адекватного відтворення реалій засобами іншої мови вважається їх повне розуміння перекладачем. Перекладаючи іншомовні тексти, які містять подібні одиниці, перекладачеві необхідно уявляти, як вони можуть бути передані мовою перекладу. На думку І. В. Корунця, вибір рішення щодо перекладу реалії залежить від мовних і позамовних факторів: її семантичних і структурних особливостей, контексту і сфери вживання. Також переклад залежить від особистості самого перекладача і мети перекладу [10, с. 158]. Під час перекладу суспільно-політичних, як і будь-яких інших реалій, перекладач зазвичай стикається з вибором: або відтворити специфіку реалії, її національно-культурний колорит, або ж за допомогою більш звичайних для реципієнта перекладу мовних засобів передати її загальне значення, а скоріше загальний зміст.

Одним із найбільш поширених способів перекладу реалій є транслітерація, тобто передавання слів, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи [10, с. 176]. Транслітерація широко використовується під час перекладу україномовних суспільно-політичних реалій на позначення назв центрів адміністративно-територіального устрою України, органів і носіїв української влади, назв партій, блоків, імен та прізвищ їхніх представників, патріотичних і громадських організацій, військових і воєнізованих підрозділів тощо.

На думку А. Г. Кирди та О. О. Письменної, статусу реалій набули нині в українській мові назви міст і селищ у Донецькій та Луганській областях, проголошених сепаратистами територією ДНР і ЛНР [6, с. 253]. Реаліями вважаються також ті українські міста і селища, що не ввійшли до ДНР та ЛНР, але стали загальновідомими через воєнні дії, напади, що відбуваються на їхній території. Подібні назви широко використовуються в україномовних ЗМІ, політичних і громадських виступах, присвячених темі війни на сході країни. Ці назви потрапляють в англomовні ЗМІ, які висвітлюють воєнні події, що відбуваються в Україні. Переклад означених назв шляхом транслітерації, зокрема:

120 mm and 82 mm mortars were fired on Shyrokinе, Vodiane, Talakivka, Hnutove, Lebedynske, Opytne and Pavlopil [13].

Проаналізуємо інший приклад:

Ukraine's President and Prime Minister were among those who attended the rally that had as its slogan 'I am Volnovakha', in memory of the 13 passengers who died near the city of Volnovakha after their bus was hit by artillery shelling on January 13 [12].

Як свідчить приклад, назва одного з українських міст Донецької області – Волноваха – передається англійською мовою шляхом транслітерації. Зазначимо, що це місто стало відомим не тільки в Україні, але й у світі через кривавий напад російських найманців-бойовиків на українських військових у травні 2014 року, обстріл автобуса з мирними мешканцями 13 січня 2015 року та Марш миру «Я-Волноваха», проведений на знак солідарності з українцями в багатьох країнах світу. Слоган «Я-Волноваха» у зв'язку з цим є також україномовною реалією.

Багато реалій виникли в українській мові для позначення угод про перемир'я та врегулювання політичної ситуації на сході України. Ці угоди підписані між Україною та Росією за участю представників інших країн та їхніх організацій, наприклад: *мінські домовленості, мінський формат, мінський протокол* (діалог про нормалізацію ситуації на Донбасі за участі України, Росії та ОБСЄ), *жневський формат* (Україна, Росія, США та ЄС), *нормандський формат* (Україна, Росія, Франція та Німеччина). Подібні угоди широко обговорювалися в англomовній пресі, а їхні назви передавалися шляхом адаптивного транскодування (*мінський* – *Minsk*) та транслітерації (*протокол* – *protocol*), зокрема:

Ukraine's President Poroshenko condemned the elections as illegitimate and urged Russia „not

to recognize the so-called elections because they are a clear violation of the 5 September *Minsk protocol* [11].

Переклад назви іншої міжнародної угоди щодо врегулювання ситуації на сході України здійснюється також шляхом адаптивного транскодування (*нормандський – Normandy*) та транслітерації (*формат – format*), у той час як назва *мінські домовленості* передається адаптивним транскодуванням (*Minsk*) і лексичним відповідником (*угоди – agreements*), зокрема:

France affirms its attachment to the role of the „Normandy format” in the implementation of the Minsk Agreements, which are the only way to ensure a peaceful and lasting solution to the crisis between Russia and Ukraine [15].

До суспільно-політичних реалій відносимо також словосполучення *зелені чоловічки – green men*, що є саркастичною назвою російських військових без відзнак на одязі та техніці, які у складі спецпідрозділів проводили таємні операції із захоплення та блокування об'єктів у ході російського вторгнення в Україну в 2014 році); лексему *коларад* (від колорадський жук) – *colorad*, яка стала зневажливою назвою проросійських сепаратистів в Україні з чорно-жовтою (чорно-помаранчевою) смугастою «георгіївською стрічкою», що зовнішньо нагадує забарвлення цих комах; лексичну одиницю *ватник – vatnyk*, що позначає російських військових і найманців, які неодноразово потрапляли в Україну для проведення незаконних воєнних дій і операцій, за предметами їхнього верхнього одягу: від теплої сорочки до тілогрійки, які носять у виправно-трудовах колоніях (таборах) у різних районах Росії. З 2013–2014 рр. ватниками в Україні стали називати малоосвічених та проросійські налаштованих громадян.

Як свідчить фактичний матеріал, суспільно-політична реалія «зелені чоловічки» перекладається англійською мовою шляхом додавання лексеми *little*:

When Moscow-backed troops appeared in Crimea earlier this year, the media dubbed them the «Little Green Men» [14].

Найпоширенішими способами перекладу суспільно-політичних реалій англійської мови вважається транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений переклад і трансформаційний переклад [4, с. 34–35].

За транслітерації засобами мови перекладу передається графічна форма одиниці вихідної мови, а за транскрипції – його звукова форма [5, с. 282]. Означені способи, як правило, засто-

совуються під час перекладу іншомовних власних назв, географічних найменувань, назв різного роду компаній, фірм, пароплавів, газет, журналів тощо (наприклад, *Дженерал Моторс*). Калькування полягає в заміні складових частин реалії (її морфем чи слів) їхніми прямими лексичними відповідниками в мові перекладу [5, с. 286].

Описовий переклад виявляється в розкритті значення одиниці вихідної мови за допомогою розгорнутих словосполучень, що декодують зміст і значення цієї одиниці (наприклад, *landslide* – перемога на виборах із великою перевагою голосів). Подібний спосіб перекладу реалій вважається досить громіздким, проте єдиним під час перекладу окремих реалій.

Часто під час перекладу реалій вдаються також до поєднання двох прийомів – транскрипції, транслітерації та описового перекладу, який подається в дужках або в коментарі. Означений комбінований спосіб перекладу надає можливість поєднати стислість і економність засобів вираження, власних транскрипції, розкриваючи при цьому її зміст і значення реалії.

Своєрідну класифікацію okazionalnih відповідностей, які створюються перекладачем під час перекладу безеквівалентної лексики, пропонує В. Н. Комісаров. На думку науковця, під час перекладу безеквівалентної лексики слід застосовувати такі типи okazionalnih відповідників:

- 1) відповідники-запозичення, що відтворюють у мові перекладу форму іншомовного слова транскрибуванням або транслітерацією;
- 2) відповідники-кальки, що відтворюють морфемний склад слова чи складові частини словосполучення вихідної мови;
- 3) відповідники-аналоги, створені шляхом пошуку найближчої за значенням одиниці;
- 4) відповідники-лексичні заміни, що створюються за допомогою перекладацьких трансформацій;
- 5) описовий переклад у разі неможливості перекладу реалії вищезазначеними способами [7, с. 68].

С. П. Влахов і С. І. Флорін пропонують такі способи перекладу реалій:

- 1) створення неологізмів (калька, напівкалька, семантичний неологізм);
- 2) приблизний переклад (функціональний аналог; опис, пояснення, тлумачення; контекстуальний переклад) [4, с. 64].

Створення неологізму вважається науковцями найкращим після транскрипції чи транслітерації способом відтворення значення реалії. Реалії

можуть передаватися шляхом творення нового слова (чи словосполучення). Такими новими словами чи словосполученнями насамперед можуть бути кальки та напівкальки.

Кальки – запозичення, створені шляхом буквального перекладу слова чи словосполучення (наприклад, *misleader* – лжекерівник, *people of good will* – люди доброї волі). Напівкальки – це свого роду часткові запозичення, нові слова або сталі словосполучення, створені частково елементами мови перекладу, а частково – елементами мови оригіналу (наприклад, *carpet-bagger* – саквоязник, мешканець Півночі, який добився впливу та багатства на Півдні). Перекладач повинен використовувати калькування лише тоді, коли в українській мові дійсно неможливо знайти відповідники вихідного слова чи словосполучення.

Приблизний переклад реалій застосовується частіше, ніж будь-який інший спосіб. Застосування цього способу перекладу надає можливість, хоча і не досить точно, передати зміст реалії, проте її національно-марковане значення зазвичай не відтворюється у мові перекладу. С. І. Влахов і С. П. Флорін зазначають, що приблизний переклад реалій, як підказує сама назва, не є адекватним, оскільки передає зміст цих одиниць не повністю, не відтворюючи їхній національний, етнокультурний колорит, про який реципієнт перекладу може лише тільки здогадуватися, якщо перекладач зумів імпліцитно вказати на нього [4, с. 65].

Отже, слова-реалії є невід’ємною частиною лексичного фонду будь-якої мови. Вони позначають національно-марковані поняття мовної картини світу представників певної нації, етносу. Суспільно-політичні реалії є засобами номінації

національно-маркованих понять її суспільно-політичної дійсності. Сьогодні лінгвістами пропонуються різні класифікації суспільно-політичних реалій. Подібні класифікації сприяють упорядкуванню цих одиниць. Розмаїття суспільно-політичних реалій, національна та етнокультурна маркованість їхнього значення, відсутність перекладацьких еквівалентів викликає труднощі їх перекладу, вирішення яких залежить від семантичних, структурних особливостей подібних одиниць, контексту та сфери їх використання, цілей перекладу, його реципієнтів, компетенції самого перекладача, який зазвичай стоїть перед вибором: чи відтворити специфіку реалії та її національно-культурний колорит, чи за допомогою більш звичайних для реципієнта перекладу мовних засобів передати її загальний зміст.

Найбільш поширеними способами передавання україномовних суспільно-політичних реалій англійською мовою є транскодування, транслітерація. Переклад означених реалій здійснюється і за допомогою калькування, гіперонімів, а також лексичних відповідників, якщо подібні існують у мові перекладу. Використання відповідників є доречним за умови, якщо реалія є відомою іншомовному реципієнтові. Переклад реалії здійснюється також шляхом опису, що може подаватися в дужках поряд із транскодованим варіантом. Подібний комбінований спосіб перекладу застосовують у тому випадку, якщо транскодована реалія не буде зрозумілою іншомовному реципієнтові. Поширеними способами перекладу англійської мови є транслітерація, транскрипція, калькування, описовий і приблизний переклад.

Список літератури:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Биданцева М. Г. Прагматичні проблеми перекладу суспільно-політичного тексту з англійської мови на українську. *Збірник наукових праць з гуманітарних дисциплін «Славута»*. 2014. № 8. С. 17–22.
3. Бугулов И. Н., Шевченко О. Ф. Особенности передачи слов-реалий в переводах англоязычной литературы развивающихся стран. *Теория и практика перевода*. 1985. Вып. 12. С. 106–109.
4. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 352 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
6. Кирда А. Г., Письменна О. О. Формування компетентності в перекладі на матеріалі сучасних суспільно-політичних реалій. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. 49. С. 252–260.
7. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва : Международные отношения, 1980. 165 с.
8. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Москва : Высшая школа, 1988. 239 с.
9. Томахин Г. Д. США. Лингвострановедческий словарь. Москва : Русский язык, 1999. 576 с.
10. Korunets I. V. Theory and Practice of Translation. Vinnytsya : Nova Knyha Publishers, 2001. 448 p.
11. Bentzen N. Ukraine : Political Parties and the EU. *At a Glance*. 2015. URL: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA\(2015\)545714](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA(2015)545714) (дата звернення: 15.04.2020).

12. Gigova R. Protesters March for Peace in Ukraine. *CNN*. 2015. URL: <http://edition.cnn.com/2015/01/18/europe/ukraine-conflict/protesters-march-for-peace-in-ukraine> (дата звернення: 13. 04.2020).
13. Moscow's Recognition of ORDLO IDs Contradicts Minsk Agreements. *Interfax*. 2017. URL: <http://en.interfax.com.ua/news/general/4051.html> (дата звернення; 15.04.2020).
14. Pifer S. Watch Out for Little Green Men. *Spiegel*. 2014. URL: <http://www.spiegel.de/international/europe/nato-needs-strategy-for-possible-meddlingby-putin-in-baltic-stated-a-979707.html> (дата звернення: 14.04.2020).

Balanyk I. D., Byalyk V. D. DIFFICULTIES AND WAYS OF TRANSLATING OF SOCIAL AND POLITICAL CULTURE-BOUND WORDS

The article is devoted to the study of difficulties and ways of translating of socio-political culture-bound words of the Ukrainian and English languages. The definitions of the notions of a culture-bound word and social and political culture-bound words are given in the article, types of social and political culture-bound words are clarified, difficulties and ways of translating of Ukrainian-language social and political culture-bound words by means of the English language and vice versa are analysed in it.

A culture-bound word is a unit used for designation of an object, subject etc., typical only for a certain nation, people, or ethnic group and absent in another one. This explains why such units do not have equivalents in other languages. Social and political culture-bound words are means of designating of nationally marked notions of social and political reality of representatives of a certain nation, ethnic group. Social and political culture-bound words denote the administrative and territorial structure of a country, its settlements and their parts, bodies and transmitters of power, political and public organizations, blocks, movements, events, political and public figures etc.

Transcoding and transliteration are considered to be the mostly commonly used ways of translating of Ukrainian-language social and political culture-bound words into English. The translation of these words can be also done by tracing, lexical equivalents if they exist in the target language. Their use is appropriate if notions designated by them are known to the foreign addressee. Ukrainian-language social and political culture-bound words are also translated by description and with the help of a combined way, when the descriptive translation is given in brackets next to the transcoded version. Such a combined way of translating is used if the transcoded notion is not clear to the foreign addressee. Translation of English-language socio-political culture-bound words into Ukrainian is done with the help of transliteration, transcription, tracing, descriptive and approximate translation.

Key words: *English language, Ukrainian language, way of translating, transcoding, transliteration, descriptive translation, approximate translation.*